

УДК 911.3:32

Заварика Галина Михайлівна
кандидат географічних наук,
доцент

Східноукраїнський національний університет імені
Володимира Даля, м. Северодонецьк, Україна,
e-mail: Dgalina_10@mail.ru

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Мета. Дослідити соціальні наслідки конфлікту в Україні.

Методика дослідження полягає у поєднанні емпіричних (спостереження, порівняння) та теоретичних (систематизація та класифікація) методів наукового пізнання. В процесі написання статті також використовувався метод узагальнення отриманих результатів. Особливе значення має аналіз статистичних даних.

Результати. Доведено, що наслідки конфлікту мають також і соціальну спрямованість. Виділено п'ять основних соціальних наслідків конфлікту. Проаналізовано стан невивченості питання та виявлена потреба в наукових розробках з цього приводу. Встановлено, що соціальні наслідки конфлікту ще не оцінені об'єктивно, але це дуже важливо для нормалізації взаємовідносин сторін.

Наукова новизна. Вперше в суспільній географії розпочато дослідження соціальних наслідків конфлікту в Україні.

Практична значимість полягає в можливості використовувати результати дослідження усіма зацікавленими інституціями задля вирішення важливих соціальних проблем в країні. Розвиток геоконфліктології як напрямку суспільної географії.

Ключові слова: конфлікт, соціальний, смертність, народжуваність, суспільство, безробіття.

УДК 911.3:32

Заварика Галина Михайлівна,
кандидат географічних наук,
доцент

Восточноукраинский национальный университет
имени Владимира Даля, г. Северодонецк,
Украина, e-mail: Dgalina_10@mail.ru

СОЦИАЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ КОНФЛИКТА В УКРАИНЕ

Цель. Исследовать социальные последствия конфликта в Украине.

Методика исследования заключается в сочетании эмпирических (наблюдение, сравнение) и теоретических (систематизация и классификация) методов научного познания. В процессе написания статьи также использовался метод обобщения полученных результатов. Особое значение имеет анализ статистических данных.

Результаты. Доказано, что последствия конфликта имеют также и социальную направленность. Выделены пять основных социальных последствий конфликта. Проанализировано состояние неизученности вопроса и обнаружена потребность в научных разработках по этому поводу. Установлено, что социальные последствия конфликта еще не оценены объективно, но это очень важно для нормализации взаимоотношений сторон.

Научная новизна. Впервые в социальной географии начато исследование социальных последствий конфликта в Украине.

Практическая значимость заключается в возможности использовать результаты исследования всеми заинтересованными организациями для решения важных социальных проблем в стране. Развитие геоконфликтологии как направления социальной географии.

Ключевые слова: конфликт, социальный, смертность, рождаемость, общество, безработица.

Zavarika Halyna Mykhailivna,
candidate of geographical sciences,
associate professor

East Ukrainian National University nabbed after
Volodimir Dahl, Severodonetsk, Ukraine,
e-mail: Dgalina_10@mail.ru

SOCIAL CONSEQUENCES OF THE CONFLICT IN UKRAINE

Goal. Explore the social implications of the conflict in Ukraine.

The research methodology is to combine the empirical (observation, comparison) and theoretical (systematization and classification) of the methods of scientific knowledge. In the process of writing the article also used a method of generalization of the results obtained. Of particular importance is the analysis of statistical data.

Results. It is proved that the consequences of the conflict are also social orientation. There are five main social consequences of the conflict. The state of the unexcitedness of the question is analyzed and the need for scientific developments in this regard is identified. It has been established that the social consequences of the conflict are not yet evaluated objectively, but this is very important for normalizing the relations between the parties.

Scientific novelty. For the first time in the social geography, the study of social consequences of the conflict in Ukraine began.

Practical significance is the ability to use the results of the study by all interested institutions to address important social problems in the country. Development of geoconflictology as a direction of social geography.

Key words: conflict, social, mortality, birth rate, society, unemployment.

Постановка проблеми. Конфлікт в Україні привів до економічних, екологічних наслідків та оголив ряд серйозних соціальних проблем і одночасно породив нові. Аналіз подібних конфліктів в світі показав, що мета врегулювання збройно-політичних конфліктів полягає в мінімізації збитку і негативних наслідків для кожної із сторін, що ведуть воєнні дії, і це має величезне значення для людства. Враховуючи тривалість конфронтації на сході України та кількість збитків, яких вже зазнала наша країна, це питання стає особливо актуальним. Адже наявність соціальних проблем не наближує нас до швидкого подолання конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча проблема знаходження ефективних способів врегулювання конфліктів відома давно і завжди привертала до себе світову наукову спільноту, для України це нове явище, до якого ми не були готові. Дослідження українських вчених з геоконфліктології присвячені переважно конфліктам в інших країнах. Тому існує певний науковий вакуум в цьому питанні, який потребує нагального дослідження. Наразі існують поодинокі доповіді на наукових конференціях, публікації звітів міжнародних організацій та офіційних державних структур.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. При опрацюванні документів Державної служби статистики України з'ясовано, що розрахунки з 2014 р. здійснюються без урахування даних по Донецькій і Луганській областях, а отже актуальною залишається проблема відсутності точної статистичної інформації стосовно як загального стану в

цих областях так і з приводу соціального становища. Це стало головною проблемою при проведенні дослідження.

Формулювання мети. Метою статті є дослідження соціальних наслідків конфлікту в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проведення бойових дій на сході країни, крім економічних, породило низку соціальних і гуманітарних проблем.

В цьому дослідженні виділено п'ять соціальних наслідків конфлікту. Розглянемо їх більш докладно.

1. Поява в Україні категорії внутрішньо переміщених осіб. Згідно із статтею 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»: «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [1].

Кількість внутрішньо переміщених осіб за офіційними даними сягнула понад 200 тис. осіб у 2014 р. Проте офіційна статистика кількості переміщених осіб не відображає реальних масштабів переселення, оскільки громадяни переїжджали із зони бойових дій самостійно (до родичів, знайомих тощо) без проходження реєстрації. Також слід зауважити, що переїхати могли лише ті люди, які мали на це гроші.

За оперативною інформацією Міжвідомчого координаційного штабу, станом на 8 вересня 2014 р. в результаті анексії Криму та проведення АТО на сході України загальна кількість громадян України, які вимушено залишили місця свого проживання і шукали притулку в інших регіонах країни, становила майже 251,9 тисяч осіб, у тому числі 80,8 тис. дітей, 34,2 тис. інвалідів та осіб похилого віку.

За оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців станом на 1 вересня в межах України було переміщено близько 260 тис. людей (для порівняння – станом на 05.08.2014 – 117 тис. осіб), з них – 244 тисяч зі східних регіонів [2].

За даними Міністерства соціальної політики України станом на 11 грудня 2017 р., за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 487 455 переселенців або 1212580 сімей з Донбасу і Криму [1].

Відсутність можливостей щодо контролю усієї ділянки кордону на сході країни не дозволяє об'єктивно оцінити кількість біженців із зони конфлікту до Росії. Їх кількість може бути співставною із кількістю внутрішньо переміщених осіб.

За даними Державної міграційної служби Росії, починаючи з 1 квітня 2014 р. перетнули кордон РФ і залишились в Росії близько 820 тис. осіб. З

них: близько 130 тис. громадян України – із заявою про надання тимчасового притулку або з клопотанням про визнання біженцем; понад 78 тис. осіб – для оформлення дозволу на тимчасове проживання; понад 33 тис. осіб – із заявою про надання громадянства РФ; понад 22 тис. осіб – для оформлення посвідчення на проживання; понад 12 тис. осіб – для участі у держпрограмі переселення співвітчизників.

Вищезазначені процеси створюють необхідність здійснення кроків з боку держави щодо громадян України, які переміщуються з районів проведення АТО та Криму, перш за все у питаннях життєзабезпечення. Однак, масштаб процесів та обмеженість ресурсів держави створюють додаткове навантаження, перш за все, на органи місцевої влади.

Зокрема, складна ситуація у м. Києві, де прийнято 28656 осіб, Запорізькій (24044 осіб), Дніпропетровській (21796 осіб), Харківській (17888 особи), Одеській (13772 осіб), Полтавській (10441 особа), Київській (7955 осіб) та Львівській (5987 осіб) областях. При цьому, кількість приміщень, у яких можливе розміщення внутрішньо переміщених осіб, є недостатньою. Регіональними штабами спільно з місцевими органами виконавчої влади визначено 1480 об'єкти різних форм власності, у яких можливе розміщення 18 698 внутрішньо переміщених осіб [2].

Саме це стало причиною повернення переселенців, в разі можливості, у свої домівки. Станом на 2017 рік не розроблено дієвої державної програми допомоги таким людям з житлом, хоча перші кроки в цьому напрямку з'явилися, арендна плата весь час збільшується і багато сімей змушені так вчиняти. Адже житло є головним чинником для сімей переселенців, роботу можна знайти, але грошей не вистачає.

Вадим Черниш, Міністр з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України зазначає: «Сьогодні вимушених переселенців не слід розглядати як проблему для держави, вони є додатковим сильним ресурсом в питаннях розбудови миру та формування нових підходів до вирішення багатьох критичних питань, пов'язаних з конфліктом. Створення належних умов та рівних можливостей для усіх членів громад, незалежно від попереднього місця проживання – це унікальна можливість для держави стати прогресивною, потужною, збагаченою. Наше Міністерство в центрі уваги ставить людину – її потреби та прагнення. Саме з таких позицій ми будуємо політику інтеграції та постконфліктного відновлення» [3].

2. Погіршення ситуації на ринку праці Донбасу та загалом по Україні.

Так, у липні 2014 р. порівняно з липнем 2013 р. потреба підприємств у працівниках у Донецькій області зменшилася в 2,1 раза, а в Луганській – в 1,6 раза. За інформацією Міністерства соціальної політики України (з 15.04.2014 по 14.08.2014), 183 підприємства Донецької області подали інформацію щодо можливого вивільнення 5,6 тис. осіб.

Нестабільність на сході країни створила додатковий тиск на ринок праці в інших регіонах через значну кількість внутрішньо переміщених

осіб: зростання навантаження на одне вакантне робоче місце в середньому становить 2 особи. Найбільше зростання навантаження на одне робоче місце спостерігається у Запорізькій (9 осіб), Черкаській (6 осіб), Сумській (4 особи), Кіровоградській та Харківській (3 особи) областях.

Найбільше зареєстровано безробітних з числа переселенців у м. Києві (849 осіб), Дніпропетровській (804 особи), Запорізькій (802 особи), Харківській (703 особи) та Черкаській (372 особи) областях [3].

Зазначені явища відбуваються на фоні негативних тенденції на ринку праці у всій країні – зменшення чисельності зайнятого населення, скорочення чисельності працівників, переведення працівників на короткий робочий день тощо.

За даними Державної служби статистики України, у I кварталі 2014 р. чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років порівняно з I кварталом 2013 р. зменшилася на 683,3 тис. осіб та становила 19,4 млн. осіб, рівень зайнятості населення знизився з 59,3% до 57,6%.

Чисельність безробітних у середньому в I кварталі 2014 року збільшилася на 127,4 тис. осіб і становила 1,9 млн. осіб, рівень безробіття населення віком 15-70 років, визначених за методологією МОП, зріс з 8,0% до 8,8% економічно активного населення – у міських поселеннях з 7,8% до 8,4%, у сільській місцевості – з 8,6% до 9,9%.

Існуючі проблеми на ринку праці створюють передумови для розвитку неформальної зайнятості. Частка зайнятих у неформальному секторі по відношенню до загальної чисельності зайнятих збільшилася з 14,8% у 2000 до 23,9% у 2013 р. Такий рівень неконтрольованої зайнятості призводить до збереження безробіття у прихованому вигляді та ненадходження коштів до бюджетів усіх рівнів. Проте кількість безробітних може бути і більша, оскільки відсутня повна інформація щодо кількості безробітних та руйнування інфраструктури підприємств у Донецькій та Луганській областях [4]. Характерною тенденцією стало припинення прийому працівників, зокрема на вугледобувні підприємства. Різко знизилася ділова та економічна активність, згортається малий і середній бізнес, збільшується кількість осіб, які покидають ринок праці та відмовляються від активного пошуку роботи. Це призвело до появи вже майже 2 млн осіб економічно неактивного населення. Новою тенденцією на ринку праці стала професійна переорієнтація, в зв'язку з припиненням роботи підприємств, люди вимушені були пристосовуватися до змін і йшли працювати за іншим профілем, туди де платять гроші. Дуже часто це була тимчасова робота. Для порівняння кількість зареєстрованих безробітних на кінець грудня 2016 р. становила 390,8 тис. осіб. Навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) у цілому по країні збільшилося з 63 осіб на кінець листопада 2016р. до 108 осіб на кінець грудня. За регіонами цей показник коливався від 21 особи у м. Києві до 523 осіб у Вінницькій області [4].

3. Зменшення розмірів доходів населення. За результатами статистичного спостереження у першій половині 2014 року у всіх областях

України, окрім Донецької та Луганської областей, спостерігалось зростання розміру середньомісячної номінальної заробітної плати.

За даними Держкомстату, зменшення розміру номінальної середньої заробітної плати у Донецькій та Луганській областях у січні-липні 2014 р. у порівнянні із січнем становило 18,8% та 12,7% відповідно.

Однак, у липні намітилася тенденція щодо зменшення цього показника у порівнянні із попереднім місяцем в інших областях, зокрема: у Івано-Франківській (-1,7%), Миколаївській (-0,1%), Тернопільській (-0,3%), Хмельницькій (-0,8%), Чернівецькій (-3,3%) областях. У Донецькій та Луганській областях цей показник становив -25,4% та -19,5% відповідно.

За 6 місяців 2014 року порівняно з аналогічним періодом минулого року реальна заробітна плата зменшилась на 0,4%.

Середня номінальна заробітна плата штатного працівника підприємств, установ та організацій у листопаді 2016р. становила 5406 грн, що в 3,7 рази вище рівня мінімальної заробітної плати (1450 грн). Нарахування за одну відпрацьовану годину в цьому місяці становили 35,37 грн.

Порівняно із жовтнем 2016 р. розмір заробітної плати збільшився на 1,0%, а порівняно з листопадом 2015р. – на 20,2%.

Серед регіонів найбільша питома вага працівників, яким не виплачено заробітну плату, зафіксована в Луганській (16,8% від середньооблікової кількості штатних працівників регіону) та Донецькій (12,2%) областях станом на 2016 р.

Стрімке зниження рівня життя населення, зумовлює зростання ризику бідності та соціального відторгнення, поглиблення нерівності.

Втрата значною частиною працездатного населення Донбасу робочих місць і, відповідно, трудових джерел доходів, ускладнення нарахування пенсій (а інколи й неможливості їх отримання) зумовили значне зростання бідності. Упродовж 2014 р. на підконтрольних Україні територіях Донецької та Луганської областей стрімко зросли масштаби абсолютної бідності: в Луганській області 14,1 % населення мали доходи нижчі від прожиткового мінімуму (проти 7,2 % у 2013 р.), а в Донецькій – 14,6 % (4,4 % у 2013 р.).

Більшість населення Донбасу – і ті, хто залишилися, і ті, хто виїхали до інших регіонів України – в один момент втратили все: роботу, доходи, житло, машину, дачу. Лише частина донеччан (близько 1 млн осіб, тобто 22 %) та луганчан (понад 300 тис. осіб, тобто 16 %) мали фінансові можливості переїзду на більш-менш тривалий період. Проте через неможливість повернення додому чи повну втрату майна внаслідок бойових дій навіть раніше відносно забезпечене населення опинилося в стані раптової бідності, а в окремих випадках – зазнало її крайніх виявів. Майже 90 % населення із прифронтових територій або вже стали бідними, або потрапили в зону високої вразливості до бідності [7].

4. Постраждали діти. Понад 580 тисяч дітей постраждали від конфлікту на Сході України, понад 230 тисяч дітей вимушено залишили свої домівки. За даними ЮНІСЕФ, з них біля 200 тисяч потребують психологічної допомоги. Також слід враховувати значну кількість необлікованих дітей. Значна кількість дітей загинула, або захворіла дуже серйозно. Як зазначає Джованна Барберіс, Голова Представництва ЮНІСЕФ в Україні: «Найсумніше, що більше за всіх у конфліктах страждають саме діти. Допомогти їм подолати страх та розгубленість та повернутися до нормального життя - наша спільна відповідальність».

З початку конфлікту в 2014 р. в Україні було пошкоджено понад 740 шкіл та 648 тисяч учнів та вчителів постраждали від його наслідків. Діти, вчителі та працівники освіти у Донецькій та Луганській областях потребують захисту, потерпають від психосоціальних ризиків та порушень навчального процесу. Їх шанси жити повноцінним життям, розвиватися і досягнути свого потенціалу погіршуються при кожній новій загрозі освітньому процесу [5].

В офіційних документах Міністерства освіти та науки України з цього приводу сказано, що завданнями в умовах збройного конфлікту є відновити освітню інфраструктуру, забезпечити психологічну реабілітацію учнів, батьків і вчителів, сприяти проведенню тренінгів з безпеки та охорони здоров'я.

5. Високий рівень захворюваності та смертності населення. Конфлікти призводять до втрачання здоров'я людей. Відвідування лікувальних закладів у регіоні, постраждалому від агресії, різко зменшилося. Існує підвищений ризик спалахів інфекційних і соціально небезпечних хвороб (ВІЛ/ СНІДу, туберкульозу, гепатиту тощо). Велику загрозу несе прихована хвороба «стрес», адже все населення цього регіону так чи інакше страждає на нього, навіть якщо людина виїхала з регіону, їй необхідно було пристосуватися до нових умов життя, а в зрілому віці це дуже важко. Стрес є причиною багатьох невиліковних серйозних хвороб, тому масштаби його наслідків зараз навіть складно оцінити. Найбільш вразливою опинилася група людей похилого віку та інваліди, які не змогли пристосуватися до таких умов існування.

В доповіді управління верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини повідомляється, що в цілому за період з 14 квітня 2014 р. по 15 листопада 2017 р. зафіксовано 10 303 загиблих і 24 778 поранених в Україні. Ця цифра включає військовослужбовців Збройних сил України, цивільних і членів незаконних збройних груп. За даними ООН, всього з початку АТО на Донбасі загинули 2 523 цивільних: 1 399 чоловіків, 837 жінок, 91 хлопчик, 47 дівчаток і 149 дорослих, чия стать не встановлено. Ще 298 цивільних, у тому числі 80 дітей, загинули в результаті аварії рейсу МН17 в липні 2014 року. Загальна кількість поранених серед мирних жителів в зв'язку з конфліктом оцінюється на рівні 7-9 тис. чоловік [6]. Все це відбувається на фоні загального підвищення рівня смертності в країні, про що свідчить аналіз статистичних

даних. Так, у 2016 р. в Україні померло 583,6 тис. осіб, або 14,71 особи на 1000 наявного населення.

Смертність населення у сільській місцевості значно вища, ніж у міських поселеннях: 17,61 померлих на 1000 наявного населення у сільській місцевості проти 13,2%¹ у міських поселеннях.

Серед причин смерті населення перше місце посідали хвороби системи кровообігу (67,2% загальної кількості померлих), друге – новоутворення (13,5%), третє – зовнішні причини смерті (5,4%).

Смертність чоловіків вища, ніж жінок: 15,51 чоловіків і 14,01 жінок на 1000 осіб відповідної статі. Водночас рівень смертності чоловіків перевищує рівень смертності жінок від зовнішніх причин більше ніж у чотири рази, від деяких інфекційних та паразитарних хвороб, а також від хвороб органів дихання – майже втричі, розладів психіки та поведінки, від хвороб органів травлення – удвічі, від новоутворень, хвороб нервової системи – у 1,5 раза [4].

Висновки. Унаслідок конфлікту Україна зазнала демографічних втрат, спричинених підвищенням захворюваності та смертності, міграцією. Втрата робочих місць позбавила доходів багатьох людей, значно знизився рівень суспільного добробуту, зросли ризики бідності. Погіршився доступ населення до освітніх та медичних послуг. Через руйнування соціальної інфраструктури в особливо складній ситуації опинилися найбільш вразливі категорії населення: діти, особи похилого віку, інваліди. З'явилися нові категорії українців, які потребують соціальної підтримки, зокрема внутрішньо переміщені особи. В такій ситуації країні необхідне дієве реформування систем соціального захисту населення та охорони здоров'я, оптимізація ситуації на ринку праці, надання підтримки внутрішньо переміщеним особам, спрямованої на задоволення як потреб цієї групи громадян, так і інтересів місцевих громад у регіонах їх перебування.

Загострення соціальних і гуманітарних проблем крім посилення потенціалу протестних настроїв серед населення країни зумовлює зростання фінансового навантаження на бюджет та соціальні фонди держави.

Список використаних джерел

- 1.Офіційний веб-портал Міністерства соціальної політики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/14517.html>
- 2.Ціна війни: економічні і соціальні наслідки конфлікту на Донбасі. Інформаційно-аналітичний центр РНБО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nbnews.com.ua.
- 3.«Як тебе звати?» - діалог із сім'ями переселенців сприятиме миру і соціальній згуртованості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_30060.html
- 4.Офіційний сайт Державної Служби Статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnasel_u.htm
- 5.Право дітей на освіту потребує захисту, особливо під час збройного конфлікту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31437.html
- 6.С начала конфликта на Донбассе погибли более 10,3 тысяч человек, - ООН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/rus/news/nachala-konflikta-donbasse-pogibli-10-3-tysyach-1513077411.html>
- 7.Донбас і Крим: ціна повернення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Donbas_i_Krym_tsina_povernennia.pd
8. Ескалація конфлікту на Сході України: соціально-економічні наслідки. [Електронний ресурс].
– Режим доступу: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1404/14gsfekn.pdf>

Список использованных источников

1. Официальный веб-портал Министерства социальной политики Украины. [Электронный ресурс] . – Режим доступа: <http://www.msp.gov.ua/news/14517.html>
2. Цена войны: экономические и социальные последствия конфликта на Донбассе. Информационно-аналитический центр СНБО. [Электронный ресурс] . – Режим доступа: nbnews.com.ua.
3. «Как тебя зовут?» - диалог с семьями переселенцев будет способствовать миру и социальной сплоченности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_30060.html
4. Официальный сайт Государственной службы статистики Украины. [Электронный ресурс] . – Режим доступа: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnasel_u.htm
5. Право детей на образование нуждается в защите, особенно во время вооруженного конфликта. [Электронный ресурс] . – Режим доступа: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31437.html
6. Донбасс и Крым: цена возвращения. [Электронный ресурс] . – Режим доступа: http://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Donbas_i_Krym_tsina_povernennia.pd
7. Эскалация конфликта на Востоке Украины: социально-экономические последствия. [Электронный ресурс] . – Режим доступа: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1404/14gsfekn.pdf>

References

1. Official web-portal of the Ministry of Social Policy of Ukraine. [Electronic resource] . – Access mode: <http://www.msp.gov.ua/news/14517.html>
2. War Price: Economic and Social Consequences of the Donbass Conflict. Information and Analytical Center of the National Security and Defense Council. [Electronic resource] . – Access mode: nbnews.com.ua.
3. "What's your name?" - Dialogue with families of migrants will promote peace and social cohesion. [Electronic resource] . – Access mode: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_30060.html
4. Official website of the State Service of Statistics of Ukraine. [Electronic resource] . – Access mode: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnasel_u.htm
5. The right of children to education needs protection, especially during an armed conflict. [Electronic resource] . – Access mode: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31437.html
6. Since the beginning of the conflict on the Donbass, more than 10.3 thousand people were killed, - the UN. [Electronic resource] . – Access mode: <https://www.rbc.ua/eng/news/nachala-konflikta-donbasse-pogibli-10-3-tysyach-1513077411.html>
7. Donbass and Crimea: the price of return. [Electronic resource] . – Access mode: http://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Donbas_i_Krym_tsina_povernennia.pd
8. Eskalatsiya conflict in the East of Ukraine: socio-economic consequences. [Electronic resource] . – Access mode: [Http://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1404/14gsfekn.pdf](http://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1404/14gsfekn.pdf)